

Діяльність Союзу визволення України у справі захисту населення Галичини і Буковини в умовах Першої світової війни

Перша світова війна стала своєрідним каталізатором національно-визвольних змагань українців, поставила у міжнародному контексті українське питання [102, с.20]. І як тільки вибухнула війна, українські політичні емігранти з Наддніпрянщини вирішили “заснувати Союз визволення України, як безпартійну політичну організацію російських українців на час війни для пропаганди ідеї самостійної України” [71,с.31].

4 серпня 1914 р. в Академічному Домі у Львові відбулися збори наддніпрянських політемігрантів, колишніх членів Революційної Української Партії (РУП), а потім Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), за участю Д.Донцова, В.Дорошенка, А.Жука і О.Назарієва, на яких було вирішено заснувати Союз визволення України [238, с.331].

Членами Союзу були: у Відні – О.Скоропис-Йолтуховський, В.Дорошенко, А.Жук, В.Козловський, Є.Любарський-Письменний, М.Троцький, М.Гаврилко, у Стамбулі – М.Меленевський, П.Бензя, М.Рижій, у Римі – О.Семенів, у Стокгольмі – О.Ревюк, у Празі – І.Бочковський [15, арк.31-32]. Відповідно до списку, складеного А.Жуком, СВУ за весь час існування нараховував у своїх рядах понад 250 членів, співробітників і активу з числа військовополонених [179, с.77].

Західноукраїнські землі з початком війни стали ареною запеклих боїв і репресивних заходів окупаційних властей. М.Грушевський порівнював цей період в історії Галичини і Буковини з "Руїною" другої половини XVII ст. [149, с.8].

Так, намагаючись уникнути зради в тилу своїх військ, галицьке намісництво 8 серпня 1914 р., а Начальна команда у Львові 15 серпня 1914 р. опублікували розпорядження про “превентивний арешт політично підозрілих

москвофілів” і про направлення їх у львівську тюрму [229, с.85]. У результаті розгорнулися масові репресії щодо українського населення Галичини і Буковини, які в багатьох випадках не мали достатньої мотивації. Австрійській владі подавали списки українських діячів як москвофілів. У цей час було арештовано немало відомих українських політиків, серед них посла Т.Окуневського та О.Назарука [248, с.57].

Один із очевидців австрійських репресій Василь Маковський в своїй книзі “Талергоф (спогади і документи)” так описав картину боротьби з русофілами в Станіславові: “Розстріли не переводилися. З тим найбільше спішилися. Трескіт сальв у жахливому кутику смерті...не вгавав – від ранку до ночі...Одинцем і групами, закованих і вільно, спроваджували з усіх сторін арештованих” [240, с.79].

На Буковині репресії проводились під керівництвом коменданта жандармерії генерала Едварда Фішера, якого українці після війни вимагали поставити перед судом за заподіяні злочини проти населення [241, с.297]. Так, в селі Глибока Серетського повіту австрійські жандарми арештували і інтернували більше, як 150 селян, у тому числі старих, жінок і дітей, а чотирьох повісили на ліхтарних стовпах. Один із повішених був покараний лише за те, що пригостив російських солдат молоком [303, арк.15 зв.].

Уже пізніше, в 1917 р., коли австрійський уряд з політичних мотивів вирішив перекласти всю провину за злодіяння на помилки армії, в парламенті відкрилися масштаби терору 1914-1916 рр.: більше 600 тисяч розстріляних і повішених і 100 тисяч померлих в таборах від виснаження та епідемій [186, с.58].

Крім того, за повідомленнями російської розвідки, уже в серпні 1914 р. в Галичині поширився голод. У районі Галич – Дубівці – Єзупіль – Ямниця – Станіслав – Богородчани лютувала холера [304, арк.5].

3 вересня 1914 р. російські війська зайняли Львів. Для російських державних діячів Галичина становила інтерес у декількох відношеннях: як театр можливого військового конфлікту з Австро-Угорщиною і територія, яка

може увійти в склад Російської імперії при мирному врегулюванні, як опора польського національного руху, здатного дестабілізувати ситуацію в Царстві Польським [249, с.40].

Російський цар під час розмови з французьким послом Палеологом у листопаді 1914 р. недвозначно висловився щодо можливих територіальних надбань: “Галиция же и северная часть Буковины позволяет России достигнуть своих “естественных пределов” [76, с.459-460]. Проте російські діячі розуміли наскільки складним може виявитися процес “воскрешения из мертвых лежавшей уже в гробу сестры” [267, с.11].

Призначений намісником Галицько-Буковинського генерал-губернаторства граф О.Бобринський перш за все заповнив свою адміністрацію галицькими москвофілами і “великополяками” які отримали директиви нищити “мазепинців”, тобто українців. []

18 вересня 1914 р. генерал-губернатором було видано циркуляр, в якому наказувалося закрити в Галичині всі українські й польські навчальні заклади та громадські інституції [242, с.150]. Окремим наказом від 30 вересня 1914 р. не дозволялося купувати в книгарнях або брати в бібліотеках українські книжки [33, с.3]. Згідно з розпорядженнями від 24 жовтня 1914 р. заборонялося листування українською мовою [145, с.15].

Окупаційний режим посилювався зі створенням на початку 1914 р. жандармського відділу при генерал-губернаторстві, який розпочав переслідування українських громадських діячів. Можна тільки припустити, що число жертв було дуже велике, якщо зважити, що через київські тюрми по дорозі на схід пройшло понад 12 тис. осіб [242, с.150]. Тільки зі Львова до далекого Єнісейська вислали цілий ряд відомих українських діячів: директора "Дністра" В.Охримовича, адвоката М.Шухевича, заступника голови Українського педагогічного товариства К.Малицьку, редактора "Нового слова" М.Курцебу, редактора видань "Просвіти" Ю.Балицького та ін. []

Репресії російської окупаційної влади спрямовувалися і проти греко-католицької Церкви, а її вірних намагалися повернути до російського

православ'я. З вступом російських військ Синод Російської православної церкви зараз же вислав до Галичини фанатиків російського православ'я – владика Антонія Храповицького з Харкова і владика Євлогія з Холму [27, с.312]. Головним завданням їхньої "місії" було руйнування греко-католицької Церкви у Галичині. На місці греко-католицької планувалось створити православну митрополію з центром у Львові [10, с.7].

В цих умовах СВУ спільно з західноукраїнськими політичними структурами Головною Українською Радою і Українською парламентською репрезентацією у жовтні 1914 р. виступає з протестом проти політики російського уряду в Галичині, що спрямовувалась на brutальне винищення духовного життя українців [33, с.2-4].

У зв'язку з новим наступом російських військ в Галичині і Буковині в 1916 р. діяч СВУ А.Жук на засіданні Загальної Української Ради 26 серпня 1916 р. виступив з ініціативою видати для цивілізованого світу від імені Ради протест проти зазіхань Росії на Галичину і Буковину [314, арк.284]. Інший представник Союзу, В.Дорошенко, в дискусії з цього питання підтримав товариша і висловився проти зволікання з заявою [314, арк.286]. В цю політичну організацію галичан і буковинців як репрезентанти інтересів Наддніпрянщини входили і члени СВУ.

Ідея створення відозви "До культурних народів світу" знайшла підтримку 15 вересня 1916 р. у членів Ради. У ній ЗУР висловлювала протест "проти явного змагання Росії підчинити царській тиранії Галичину і Буковину і проти переслідування українського життя в сих провінціях" [320, арк.3]. Авторами відозви стали А.Жук і В.Темницький [300, арк.175].

Крім того А.Жук виступив на сторінках Вістника СВУ з окремою статтю "Не заманите й не залякаєте", в якій розкрив справжні цілі Росії і її плани щодо "здавлення українського руху на цілій українській території" [432, с.634].

Значну увагу діячі СВУ приділяли проблемі української еміграції з Галичини і Буковини. Зокрема, А.Жук на засіданні ЗУР 5 вересня 1916 р., на основі власних вражень, піддав критиці життя в еміграційному таборі Гмінд:

"Атмосфера життя кримінальна... Почуття громадського обов'язку атрофувалося... Немає ніяких кооператив, гроші йдуть в чужі руки. Наші люди не домоглися активної участі адміністраційної в таборах" [314, арк.296]. О.Скоропис-Йолтуховський порадив в першу чергу добитися такого самоуправління для емігрантів, з яким рахувалась би адміністрація табору [314, арк.303].

Тільки 23 вересня 1916 р. з подання А.Жука Радою були прийняті "Резолюції про евакуацію і життя українських емігрантів в таборах". У них ЗУР постановила домовитися з владою про впорядкування евакуаційних процесів, виступила проти масових виселень українського населення, бо "в цей спосіб ослаблюється український елемент в краю", засудила відсутність в таборах самоуправління, культурного життя [321, арк.4-5].

Як бачимо, піклування наддніпрянських політемігрантів долями галичан і буковинців в умовах Першої світової війни було яскравим прикладом служіння української інтелігенції своєму народу, втіленням ідей соборності України.

Мазур О.Я. Східна Галичина у роки першої світової війни (1914-1918). Автореф. дис. на здобуття. наук. ступеня канд.іст.наук. - Львів, 1997. - 24с.

Дорошенко Д. Історія України 1917 - 1923 рр. - Нью-Йорк.: Булава, 1954. - т1. - 464 с.

235.Патер І. Союз визволення України: заснування, політична платформа та орієнтація // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 1999. – Вип.34. – С.331-340.

Центральний державний архів вищих органів влади і управління України / далі – ЦДАВОВУ України /, ф.4405, оп.1, спр.13.

27. Мазур О., Патер І. Львів у роки Першої світової війни // Львів. Історичні нариси. – Львів, 1996. – С.304-324.